

Beretning for Museum Sønderjylland 2015

Indledning:

Der har i 2015 været mange overvejelser internt omkring organisatoriske tiltag, der kan understøtte og vedligeholde processen med at skabe synlig ledelse, fælles information, fælles identitet og samtidig plads til faglig forskellighed på tværs af fagområdernes geografiske spredning i hele landsdelen – indenfor de fælles rammer for Museum Sønderjylland og dets egenart.

Disse overvejelser er imidlertid overhalet af flere meget væsentlige faktorer i 2015 – nemlig:

- Slots- og Kulturstyrelsen – museets hovedbidragsyder – har foretaget en kvalitetsvurdering af Museum Sønderjylland i efteråret 2015. Vurderingen indeholder ikke uventet en række kritikpunkter – ikke mindst omkring museets magasinforhold; men også en lang række positive tilkendegivelser omkring museets drift og resultater. Desuden peger styrelsen på en række organisatoriske og ledelsesmæssige forhold, som skal overvejes. Overordnet er museet vurderet med "karakteren" tilfredsstillende – den næsthøjeste på skalaen - hvilket må siges at være netop tilfredsstillende.
- Desuden har konsulentfirmaet BDO på initiativ af de fire sønderjyske kommuner, som også er bidragsydere – i efteråret 2016/foråret 2016 udarbejdet en analyse af museets svagheder og styrker. På denne baggrund anbefales det at en række mindre afdelinger udskilles og at den faglige profil styrkes via en række såkaldte "fyrtårne".
- Endelig står museet ved indgangen til 2016 i den situation at de organisatoriske og ledelsesmæssige udfordringer forstærkes af, at museets direktør har valgt at fratænde sin stilling primo 2016.

Besøgsmæssigt må museet konstatere et mindre fald i besøgstallet i 2015 på godt 50.000 i forhold til 2014 hvor besøgstallet var ekstraordinært stort – som følge af markeringen af 150 året for 1864, 100 året for 1. Verdenskrigs udbrud og Wegners 100 årsdag.

I forhold til arbejdet med den sønderjyske kulturarv er indsatsen opretholdt og det gode og tillidsfulde forhold til museets fire tilskudskommuner er udbygget. I forhold til Kolding kommune er det en optimal beslutning for museet, at det arkæologiske ansvarsområde fortsat er forankret i museets arkæologiske afdeling.

De enkelte fagområdernes aktiviteter, udstillinger m.v. har fået god og positiv modtagelse såvel i pressen som blandt publikum og samarbejdet med andre museer og universiteter i både ind og udland er fortsat udbygget. Museet deler for de fleste afdelingers vedkommende ansvarsområde med museer i Sydslesvig, og det grænseoverskridende samarbejde er derfor også i 2015 styrket yderligere – f.eks. fortsættelsen af det fondsfinansierede fælles udgravningsprojekt ved Danevirke.

Museum Sønderjyllands mission, vision, værdigrundlag og målsætning:

Som et helt grundlæggende og dermed iboende indsatsområde har vi til stadighed fokus på opfyldelsen og forankringen af Museum Sønderjyllands mission, vision, værdigrundlag og målsætning som er:

- **Missionen** er at udvikle og udbrede viden og bevidsthed om kultur, kunst og naturhistorie i Sønderjylland og verden omkring os.
- **Visionen** er at skabe ét museum, der er en uomgængelig del af det sønderjyske kulturliv og en vigtig aktør i den danske og internationale museums-, videnskabs- og kulturverden.
- **Værdigrundlaget** er at vi eksisterer for borgernes og brugernes skyld. Derfor indsamler og formidler vi viden om fortiden og samtiden i nutiden og bevarer kulturarv og viden for fremtiden.
- **Målsætningen** er:
  - at vi i hele vores adfærd giver borgerne og brugerne den bedst mulige service og oplevelse.
  - at vi holder fokus på opgaven, har respekt for den og vi er loyale over for den.
  - at vi som statsanerkendt museum altid udfører opgaven med at forske, indsamle, registrere, bevare og formidle på det højest mulige kvalitetsniveau. Vi gør det professionelt og med initiativrigdom og engagement.
  - At Museum Sønderjylland opleves som en god arbejdsplads præget af:

- Ansvarlighed	- Uddelegering af ansvar i alle led
- Tryghed	- Måltæthed og resultatorientering
- Troværdighed	- Humor
- Rummelighed	- Risikovillighed og handlekraft
- Højt informationsniveau i alle led	- Samarbejde og tværfaglighed i opgaveløsningen

De konkrete indsatsområder i 2015 kan beskrives således:

Organisation:

Sammen med værdigrundlag, vision og målsætninger m.v. har museet i 2015 fungeret efter organisationsmodellen fra 2011 – med sammenfald mellem fagområdet som museumsfagligt begreb og som ledelsesmæssigt begreb.

Der har også i 2015 været fokus på organisationsudvikling i bred forstand – herunder udvikling af ledergruppen samt tilrettelæggelse og prioritering af såvel museumsfaglige som ledelsesmæssige emner sideløbende med de i indledningen omtalte faktorer. Museets ledermøder er et af de værktøjer, der effektivt medvirke til dette bl.a. i form af regelmæssige temadrøftelser. Et andet vigtigt element er den fortsatte udvikling af museets teknisk/administrative stab – såvel decentral som central – som et understøttende fundament for både ledelse og medarbejdere.

Museets økonomi:

Regnskabsresultatet og museets generelle økonomi i 2015

Museum Sønderjyllands regnskab for 2015 er udtryk for, at det er lykkedes at opretholde den stabilitet, der har præget Museum Sønderjylland efter de første års opstart også i 2015 med et isoleret set tilfredsstillende økonomi og regnskabsresultat for 2015. Det har trods den økonomiske afmatning været muligt at opretholde museets aktiviteter og til en vis grad sikre en fortsat kvalitet og i nogen grad udbygning af museets samlinger, udstillinger, bygninger m.m. blandt andet takket være tilskud fra en række fonde m.v. og en generel forhøjelse af billetpriserne.

Driftsgrundlaget har været drøftet indgående i forbindelse med bestyrelsens behandling af budgettet for 2015 da det ved udgangen af 2014 stod klart, at selvom museets økonomi formelt var i balance under forudsætning af en mindre forhøjelse af billetpriserne i 2015 var det fortsat under stigende pres. I 2015 har det derfor været nødvendig med en fortsat stram udgiftsstyring og prioritering af museets mangeartede aktiviteter og udviklingen af disse vil i endnu højere grad bero på, at museet tilføres eksterne midler under en eller anden form.

Den ønskede fortsatte udvikling af Museum Sønderjylland i overensstemmelse med den politisk godkendte Strategi- og Udviklingsplan 2014 – 18 har *ikke* været mulig og det giver anledning til bekymring set i lyset af afdelingernes generelt stramme driftsbudgetter.

Vanskelighederne med at sikre den nødvendige udvikling generelt fylder meget i museets hverdag – en udfordring, som der vil blive sat yderligere fokus på i 2016 og fremefter. Dette skyldes ikke mindst besparelser i statstilskuddet i 2016 og de næste fire år i størrelsesordenen 4-5 mio. kr. Det er således kun ved forbrug af likvide midler, at det er lykkedes at skabe balance i budgettet for 2016.

Den i 2015 af Koordinationsudvalget (de fire sønderjyske kommuners borgmestre) iværksatte konsulentanalyse af museets økonomi vil være en del af afklaringen omkring et budget i balance fra og med 2017. Analysen kan imidlertid langt fra stå alene, idet Slots- og Kulturstyrelsens kvalitetsvurdering ultimo 2015 og de anbefalinger styrelsen kommer med nødvendigvis vejer tungt – ikke mindst i kraft af, at styrelsen er museets hovedtilskudsyder med et årligt tilskud på ca. 32 mio. kr. årligt.

Museets overordnede driftsøkonomi i 2015

Som nævnt har både ledelsen, men også de enkelte afdelinger i 2015 haft fokus på en nøje vurdering af aktivitetsudviklingen og dermed museets udgiftsniveau i forhold til indtægterne. Museets indtægter i form af de "faste" tilskud fra kommunerne har også i 2015 ligget på et stabilt niveau, mens statstilskuddet fortsat ikke er pris- og lønreguleret hvilket svarer til en manglende indtægt over de senere år på ca. 3,0 mio. kr. – et problem der er accentueret ved de nye overenskomster i 2015, hvor der er aftalt lønstigninger på godt 5 % over 3 år. Desuden er der fra Kulturstyrelsen midt i budgetåret udmeldt en samlet besparelse på 0,35 mio. kr.

Generelt er der i 2015 arbejdet videre med revurderingen af de enkelte afdelingers basisbudgetter for at sikre, at afdelingernes budgetter og dermed museets driftsøkonomi løbende tilpasses den samlede budgetramme.

Det overordnede regnskabsresultat

Regnskabsresultatet for 2015 viser overordnet en samlet udgift på 74,9 mio. kr. og indtægter på 76,3 mio. kr. og dermed et positivt driftsresultat på 1,4 mio. kr., der overføres til næste år.

Selvom Museum Sønderjylland går ud af 2015 med et nogenlunde tilfredsstillende overskud er økonomien fortsat under pres. Udviklingen i økonomien følges nøje og den vil også i 2016 indgående blive drøftet med bestyrelsen med henblik på hvordan museets drift kommer i balance fra og med 2017 som ønsket af kommunerne.

Fagområdernes særlige arbejdsindsats i 2015

Nedenstående summariske oversigt beskriver de enkelte fagområders målsætninger og særlige arbejdsindsats i 2015.

Sønderjyllands Arkæologi

Væsentlige indsatsområder i 2015

Bygninger

Den største ændring i 2016 var, at museets stubmølle fra Møgeltønder / Nr. Rangstrup fik påsat nye vinger. De gamle havde vist sig at være delvist gennemrådnede, så de blev savet ned i 2013. I 2015 kunne nye vinger monteres takket være et fornemt tilskud fra A.P. Møllers Fond. En tætning af museets hovedbygning fra 1975/76 blev gennemført sammen med en udskiftning af rigtig mange gamle radiatorer med henblik på at spare afdelingen en del i el og varme i fremtiden. Mod årets slutning påbegyndte vi en omflytning af afdelingens omfattende bibliotek, for at skaffe det mere plads. Efter renovering af lokalet og opsætning af nye reoler vil biblioteket være endeligt på plads i foråret 2016.

Formidling

I anledning af 75-året for besættelsen, hvor en væsentlig del af kampene mellem de danske soldater og de tyske tropper foregik i Haderslev by, arrangerede museet en særudstilling med titlen: Det sidste skud. Kampene i Haderslev 9. april 1940. Udstillingen foregik i et tæt samarbejde med Tøjhusmuseet, samt Nordisk Film, der havde lavet en film om angrebet. Væsentlige dele af filmen var optaget i Haderslev. Til lejligheden udviklede vi et koncept, hvor publikum så udstillingen, fik en rundvisning i byen til stederne, så filmen samt spiste en middag som i 1940. Det blev meget populært og er et koncept, som der bør arbejdes videre med i andre sammenhænge.

Desuden lavede vi en hurtig udstilling af den store møntskat fra Errested, inden den blev sendt til danefæsvurdering på Nationalmuseet. Et væsentligt problem var i den forbindelse sikringen af genstandene til en sådan midlertidig udstilling.

I 2015 havde afdelingen et for afdelingen stort besøgstal på 10.684 besøgende, hvilket må tilskrives 9. april udstillingen og den store møntskat fra Errested. Desuden mødte afdelingens medarbejdere 8.621 personer ved alle mulige former for formidlingsarrangementer uden for afdelingens lokaler, et tal som medarbejderne med rette er stolte af.

Formidlingsinspektøren har desuden i 2015 arbejdet med at indgå i forskellige former for forpligtende samarbejder med undervisningssektoren. Følgende aftaler blev etableret i 2015: *Skolen på museet / museet på skolen* - Partnerskabsaftale mellem afdelingen og to skoler i Haderslev kommune. *Historiefortællingen* – samarbejde med VUC-Syd. *Outdoor learning and living for world citizenship* – samarbejde med VUC-Syd. *Renæssancen* – samarbejde med Ernærings- og sundhedslinjen på UC-Syddanmark. Desuden samarbejder afdelingen med Skoletjenestenetværket og projekt *Den åbne Skole*. En fast deltagelse med en arbejdende stand på Naturvidenskabsfestivalen på UC-Syddanmark er efterhånden også blevet til et forpligtende samarbejde.

Arbejdet med disse samarbejder med undervisningssektoren er meget givende, men de er til gengæld også meget arbejdskrævende, og det er begrænset, hvad en enkelt afdeling kan magte med et begrænset personale. Dette er helt klart et felt, hvor en central skoletjeneste indenfor Museum Sønderjylland vil blive et væsentligt aktiv. Der er endnu ikke så mange skoleklasser, der deltager i museets undervisningsforløb efter den nye skolelovs indførelse, men det er håbet, at de nyetablerede skole-museum-samarbejder vil øge dette tal væsentligt i de kommende år.

Formidlingen har i 2015 arbejdet med at udvikle afdelingens digitale tilbud. Teksterne på www.Oldtidsglimt.dk blev indlæst, således at de både kan høres og læses. Der blev lagt nye historier op, og museet indviede desuden en arkitekturguide på mobiltelefon til udvalgte bygninger i Haderslev. Det er meningen i de kommende år at udvikle dette tilbud, både lokalt i Haderslev i et samarbejde med Historisk Arkiv for Haderslev Kommune og for hele Sønderjylland – bl.a. med reformationssteder i hertugdømmet til 2017. Desuden er der arbejdet med at integrere afdelingens digitale arkæologispil – Jeg er arkæolog – i udstillingen, samt gjort forberedelser til at oversætte udstillingstekster til tysk i et app format til de besøgendes smartphones.

Afdelingen deltog igen i det kommunale telt på Fællesdyrskuet i Aabenraa, hvor fokus som sædvanlig var de fredede fortidsminder i det dyrkede land. Forsøgstællinger har vist, at godt 1000 personer studerer museets posters om fortidsminderne og taler med arkæologerne i løbet af de to dage dyrskuet varer.

Afdelingen foretog stort set ingen ændringer i den permanente udstilling i 2015. Større tiltag afventer etableringen af et nyt magasin for hele Museum Sønderjylland, således at museets udstillingsareal kan udvides med det nuværende magasin.

Indsamling

Afdelingen har igennem hele året indsamlet i henhold til afdelingens indsamlingsstrategi. Genstande fra arkæologiske udgravninger, der skal kasseres, bliver kasseret på selve udgravningen. Museet er ved at være færdig med registreringen af gamle privatsamlinger, der er indgået til museet. Her er der foretaget omfattende kassationer. Afdelingen deltager med sin kulturhistoriske samling i den magasingennemgang, der finder sted indenfor Museum Sønderjyllands kulturhistoriske samlinger. I 2015 var det landbrugsgenstande, der var i fokus, og enkelte genstande fra samlingen i Haderslev blev anbefalet udskilt, en proces, der er i gang.

Næsten 100 % af afdelingens samling er indberettet til Museernes Samlinger. Der mangler dog stadig nogle få store, ældre udgravninger med mange genstande. Genstandene er beskrevet i håndskrevet form, men disse lister kan ikke scannes ind i Regin og skal altså indskrives fysisk via afskrift af de gamle lister. Dette arbejde er i gang og har været det igennem et par år.

Bevaring

Afdelingen har ikke nogen større problemer med bevaring af afdelingens genstande. Der bliver foretaget løbende kontrol, og afdelingen er meget langt med at flytte alle metalgenstande ind i en specielt rum til opbevaring af metal.

I 2015 indledte afdelingen sammen med de øvrige afdelinger i Museum Sønderjylland arbejdet med at udfærdige en evakueringsplan samt en værdisvurderingsplan for afdelingens samlinger. Processen frem mod en færdig plan fortsætter til 2017. Desuden arbejdes der med at opføre et fælles magasin til hele MSJ. Afdelingen har en medarbejder i planlægningsgruppen.

Den arkæologiske virksomhed

Afdelingen foretog i 2015 i alt 75 arkæologiske undersøgelser. Heraf var 74 prøvegravninger og 22 udgravninger. Bortset fra museets store forskningsudgravning ved Danevirke i samarbejde med Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, var alle foranlediget af museumslovens kapitel 8. Alle var finansieret af forskellige bygherrer, dog var 2 af udgravningerne betalt af Slots- og Kulturstyrelsen – en eftergravning af det store møntfund ved Errested og udgravningen af en erosionstruet boplads fra ældre stenalder ved Arnåen. Desuden var 21 af 75 prøvegravninger såkaldte "mindre" prøvegravninger, der betales af museet selv.

Afdelingen har i 2015 afgivet 277 hørings svar til lokalplaner, byggeansøgninger og mange andre typer af sager, der involverer anlægsarbejde under overfladeniveau. Sagerne dækker alle de fem kommuner, hvor afdelingen har det arkæologiske ansvar, og kommer fra mange forskellige myndigheder. Det samlede antal af sager, der har været vurderet i løbet af året er svagt stigende i forhold til de foregående år, hvilket kunne tyde på, at byggeriet igen er ved at komme på fode efter en række svage år. Det er langt over 6000 sager, der på passerer museet årligt med henblik på at vurdere, om jordfaste fortidsminder kan blive ødelagt ved anlægsarbejder.

Afdelingen har udarbejdet strategier for alle 6 hovedområder (registrering, bevaring, indsamling, forskning, formidling og administration) og følger disse strategier i det daglige. For Kolding kommune, hvor afdelingen har det arkæologiske ansvar på vegne af Museet på Koldinghus, er der ligeledes udarbejdet strategier for den arkæologiske virksomhed i samarbejde med Koldinghus. Den sidste af disse strategier, formidlingsstrategien, blev endelig godkendt og indsendt til styrelsen i december, 2015.

Afdelingen har igennem årene haft et betydeligt beretningsefterslæb, der er opstået som følge af et meget stort antal arkæologiske undersøgelser foranlediget af henholdsvis en motorvej, en naturgasledning samt et antal meget store udgravninger foretaget indenfor ganske få år. Ved årsskiftet 2015/16 resterede der endnu ikke afleverede beretninger som det ville tage anslået 175 arbejdsuger at færdigskrive. Afdelingen har udarbejdet en plan for afviklingen af dette beretningsefterslæb, der tager højde for, at arkæologerne også kan udføre de udgravninger, som løbende skal gennemføres, så at bygherrer i de fem kommuner ikke bliver generet. Denne plan indebærer, at beretningsefterslæbet vil være afviklet ved udgangen af juni måned 2017.

Afdelingen har i løbet af 2015 påbegyndt en systematisk uploadning af de skrevne beretninger på Historisk Atlas, således at beretningerne er offentligt tilgængelige her direkte fra museets hjemmeside. Det er et større arbejde, som det vil tage nogen tid at få færdiggjort. Samtidigt lægges beretningerne naturligvis også på Fund & Fortidsminder, så de er tilgængelige for kolleger.

Afdelingen udfører på vegne af Kulturstyrelsen tilsynet med fredede fortidsminder og beskyttede sten- og jorddiger i de fire sønderjyske kommuner og Kolding kommune. Således også i 2015, hvor omfanget af tilsynet og dermed også det tilknyttede tilskud til opgavens løsning fra styrelsen faldt med omtrent en tredjedel. Dette har helt klart ikke gjort det lettere at løse opgaven, men at kunne knytte arbejdet med de synlige og de ikke-synlige fortidsminder sammen i samme forvaltninger har dog så store indlysende fordele for afdelingen og formidlingen af fortidsminderne i landskabet, at afdelingen fortsat, på trods af den forringede økonomi, med glæde varetager arbejdet.

Afdelingen har i 2015 fortsat sin tradition med at forske og at levere forskningspublikationer i mange sammenhænge, både i form af monografier og artikelbidrag til forskellige tidsskrifter. I 2015 blev det til 11 artikler, heraf 7 i internationale tidsskrifter og 4 i danske tidsskrifter. Af stor betydning i denne sammenhæng er afdelingens tidsskrift Arkæologi i Slesvig / Archäologie in Schleswig, som afdelingen udgiver i et samarbejde med Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein og det arkæologiske institut på Kiels Universitet. Redaktionen er dansk-tysk, artiklerne er fagfællebedømt og tidsskriftet er optaget på Uddannelses- og Forskningsministeriets autoritetsliste. Her bliver en væsentlig del af afdelingens forskning publiceret, og afdelingen har alle intentioner om at udbygge tidsskriftet i de kommende år. Tidsskriftets nr. 15 udkom i 2015.

Endelig indledte afdelingen i 2015 et forskningsprojekt omkring Danevirke i et samarbejde med Achäologisches Landesamt Schleswig-Holstein. De to institutioner havde igennem to år foretaget udgravninger på Danevirke hovedvold og porten gennem volden. Til at bearbejde denne udgravning videnskabeligt og sammenholde resultaterne med de mange ældre udgravninger bevilligede Augustinusfonden en fornemt beløb. Projektet vil komme til at løbe igennem et par år og blive afsluttet med en publikation.

Væsentlige indsatsområder i 2016

Med fuld styrke at implementere visionerne i afdelingens nye fireårsplan for perioden 2015-2018.

Der skal arbejdes med at færdiggøre arbejdet med den retrospektive indførelse af museets arkæologiske genstande i Regin / Museernes Samlinger.

Afdelingen vil fortsætte den aftalte afvikling af beretningsefterslæbet efter den udarbejdede plan.

Afdelingen vil i 2016 fuldføre den påbegyndte overgang til elektronisk opbevaring af dokumenter.

Afdelingen vil i et tæt samarbejde med Museet på Koldinghus søge at udvikle det fælles samarbejde om arkæologien i Kolding Kommune til også at omfatte formidling.

Afdelingen vil naturligvis fortsat på fornemste vis udføre alle prøvegravninger samt udgravninger af væsentlige fortidsminder i afdelingens ansvarsområde.

Gennemføre alle de aftalte tilsyn af fredede fortidsminder, samt gennemføre de særopgaver, som Kulturstyrelsen tildeler os.

Udarbejde en internetpublikation af resultaterne af afdelingens mange fosfatanalyser af forskellige arkæologiske lokaliteter og anlægstyper.

Fort sætte arbejdet med at udarbejde og gennemføre forpligtende samarbejder med undervisningssektoren.

Afslutte op bygningen af Jeg er Arkæolog-rummet i den permanente udstilling samt etableringen af en app baseret oversættelse af udstillingsteksterne i udstillingen.

Forberede en stor særudstilling i 2017 om Reformationen i Hertugdømmet i samarbejde med Østfyns Museum og Viborg Museum.

Kommende udgivelser:

Per Ole Schovsbo: Landtransport i Danmark. Vogne og veje fra 1100 til 1800

Tenna Kristensen, Anders Hartvig, Anton Englert og Thomas Berthelsen. Haderslev – en købstad bliver til.

Frerk Oldenburger: Højgård – Iron Age Graves in Southern Jutland.

Bodil Møller Knudsen og Lennart S. Madsen (red.): Nyere tids lertøj i Danmark og hertugdømmet Slesvig.

Silke Eisenschmidt: Storstensgravene ved Rinkenæs.

Sønderjyllands Historie

Væsentlige indsatsområder i 2015

Mens 2014 var meget stærkt præget af jubilæet for 1864 og til dels også 1914, havde 2015 ikke på helt samme måde ét samlende tema. Men dels rakte markeringerne af 1864 og Første Verdenskrig langt ind også i 2015, dels var der så lejlighed til en række andre initiativer, ikke mindst i form af formidlingsprojekter uden for huset.

Museet viste to særudstillinger i 2015, som begge har 1864 som tema. I begyndelsen af året viste vi udstillingen "Fra Fjendskab til Forsoning", som var lavet på bestilling af Folketinget, og i 2014 havde vandret rundt i både Tyskland og Danmark. Med udgangspunkt i krigen 1864 trækker den hovedlinjer af grænselandets historie op fra den nationale konflikts forhistorie til udviklingen af den såkaldte slesvigske model – dvs. kombinationen af folkeafstemningsgrænse og mindretalsordninger.

Desuden producerede museet den nye særudstilling "Breaking News", som viser krigen 1864 i samtidige presse-billeder. Den internationale presse havde ikke bare korrespondenter, men også tegnere ved fronten. Deres tegninger blev hjemme omsat i såkaldte xylografer, der blev trykt i de illustrerede magasiner, som var højeste mode. Udstillingen viste 100 af de billeder, museet året før havde købt med støtte fra Historisk Samfund for Als og Sundeved. De var suppleret med en del af museets mange blankvåben fra same krig. Udstillingen åbnede i juni og stod året ud.

I de permanente udstillinger skete der kun mindre fornyelser i 2015. Til gengæld blev der arbejdet desto mere med planer, der peger frem. Vi tog fat på at forny et par rum, som åbner i 2016, men først og fremmest blev der udarbejdet et udstillingsoplæg om en stor permanent udstilling med titlen "Sønderjylland 1920-2019", som skal fylde en stor del af sydfløjens øverste etage. Udstillingsoplægget blev indsendt til A.P. Møllerfonden, som i efteråret bevilgede 7 millioner, den største fondsbevilling, Sønderborg Slot nogensinde har fået. Det er vi meget taknemlige for. Arbejdet går for alvor i gang i 2016, og udstillingen skal åbne i januar 2019.

Et projekt, der kom til at fylde en del i 2015, var arbejdet med Sønderborg Kasernes historie. Hovedmålet var udarbejdelse af museets og Historisk Samfund for Als og Sundeveds fælles årbog. Som led i dette arbejde blev en række personer, som havde været ansat eller elever på kasernen, interviewet, og det lykkedes at samle et stort billedmateriale. Ud over bogen blev projektet markeret med tre foredrag på Sønderborg Slot.

I 2015 udkom to bøger, der begge var udløbere af arbejdet med jubilæet for 1864. Den ene er, er bogen "efter 1864 – krigens følger på kort og langt sigt". Den samler bidrag fra et seminar i 2014 og er redigeret af Inge Adriansen og Steen Bo Frandsen. Sammen med Jens Ole Christensen fra Tøjhusmuseet stod Inge Adriansen også bag en lille bog om Treårskrigen, som er kommet både på dansk, tysk og engelsk. De to forfattere udgav året før en tilsvarende bog om krigen 1864, som slog rigtig godt an, og valgte så at fortsætte samarbejdet.

Besøgstallet var noget lavere end i 2014, men højere end i 2013. Museet fortsatte med omvisninger i skolernes sommerferie. De var meget velbesøgte. Som tidligere år har museet haft en lang række skoleklasser gennem sine undervisningsforløb, der er afholdt historisk ringridning, koncerter og foredrag.

Sønderborg Slot formidler ikke kun historie på museet, men også på andre måder. Bøger, byvandring og foredrag er velkendte og stadig vigtige. I dag fylder de moderne medier også en hel del. I 2015 lagde museets medarbejdere ganske mange kræfter i tre projekter på internet og TV.

Hjemmesiden www.denstorekrig1914-1918.dk blev lanceret i 2014, men videreført gennem 2015. Dag for dag bringer den præcis et hundrede år gamle nyheder om Sønderjyder og Sønderjylland under Første Verdenskrig. Hovedkraften bag den er museumsinspektør René Rasmussen, som dog får hjælp af engagerede frivillige. Hjemmesiden har vakt stor og berettiget interesse. Ståbilt, måned for måned, har den haft over 40.000 såkaldte sidevisninger pr. måned og mange følger også den tilknyttede facebookgruppe.

René Rasmussen var gennemgående figur i den historiske serie "100 år i Syd- og Sønderjylland", som blev sendt på TV Syds ekstrakanal. Her fik historien i sjælden grad lov til at folde sig ud – ti programmer af en halv time, hver om et årti mellem 1850 og 1950. Programmerne kan stadig ses på internettet.

Et andet stort formidlingsprojekt findes kun på internettet. I samarbejde med HistorieLab i Jelling, der skal lave moderne materiale til historieundervisningen, udvikledes "Ungdommens sønderjyske historiekanon", også kaldet "20 højdepunkter i Sønderjyllands historie". Det begyndte som en hjemmeside med tyve ret korte tekster, forfattet og udvalgt af Carsten Porskrog Rasmussen. Til det er knyttet undervisningsspørgsmål og en quiz, og de unge skal selv vurdere, hvilke af de tyve begivenheder, de finder vigtigste. Projektet blev videreudviklet, så TV Syd producerede tyve små film, som Carsten Porskrog Rasmussen skrev tekst til. De kan også findes på internettet. Ser man dem alle, har man fået et lynkursus i Sønderjyllands historie på en time.

Årets mest markante erhvervelse var en slesvig-holstensk pikkelhue fra Treårskrigen. Året før købte vi et tysk maleri af krigen i 1864 og en række overvejende tyske grafiske blade fra aviser. Det er et tegn på, at vi lægger vægt på også at have den tyske side godt repræsenteret. Det har ikke altid været tilfældet i samlingerne, og det søger vi at styrke.

Væsentlige indsatsområder i 2016

I 2016 er det vigtigste fokus fornyelser i basisudstillingerne. Der arbejdes med nye udstillingsrum til supplerung af de eksisterende om de slesvigske krige og en totalfornyelse af basisudstillingen om slottets historie. Begge afsluttes i 2016. Desuden arbejdes videre med projektet om en ny basisudstilling om Sønderjyllands historie 1920-2019, som skal åbne i 2019. Disse projekter forener klassisk museumsformidling med fokus på genstande med nye digitale muligheder og tilgodeser forskellige målgrupper ved en række forskellige indgange.

Forskningsmæssigt indledes et større projekt om Grænseforeningens historie, og et projekt om Als og Sundeved som storgodssamfund færdiggøres. Hertil kommer en række mindre projekter. Formidlingsmæssigt fortsættes arbejdet med hjemmesiden www.denstorekrig1914-18.dk, og initiativet med omvisninger i de vigtigste skoleferier udbygges.

Institut for Sønderjysk Lokalhistorie

På ISL var der flere markante projekter i 2015. De omfatter en meget velillustreret bog, men ellers har året i høj grad været præget af digitalisering og dermed øget tilgængeliggørelse af en et meget stort antal billeder, film og lydoptagelser. Ud over det har afdelingen fortsat sit løbende arbejde med Sønderjysk Månedsskrift, samlingerne af billeder og andre medier og den lokalhistoriske konsulentvirksomhed.

Foråret 2015 var stærkt præget af færdiggørelsen af "Gårde og huse i Løjt Sogn". Den yderst velillustrerede bog på 256 sider er en registrant over bevaringsværdige og fredede huse i Løjt sogn. Sognet har gennem århundreder været velhavende og påvirket af sine søfartsforbindelser, og det har efterladt en særlig rig bygningsarv. Bogen er blevet til ved finansiel støtte fra Michael Jebsens Fonden og Fonden til bevarelse af gamle bygninger på Løjt Land. På fondenes foranledning blev registranten uddelt til ejere og ejere af bevaringsværdige bygninger på Løjt.

ISL har desuden arbejdet videre med digitalisering og registrering af billeder med støtte fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal. Dette store projekt blev afsluttet i efteråret. Det har medført, at antallet af offentlig tilgængelige billeder på Sønderjyske billeder blev forøget med 42% til godt 45.000 billeder. Databasen havde i løbet af året lidt over 30.000 besøgende.

Digitaliseringerne omfatter dog ikke kun billeder. I løbet af året er der blevet digitaliseret 152 film, hvoraf de 73 er tilgængelige på Sønderjyske billeder. ISL har endvidere digitaliseret Sønderborgs Slots store samling af etnologiske interview samt en stor samling af interview om sprog og dialektforhold i Sønderjylland og Sydslesvig, som ISL modtog fra dr.phil. Karen Margrethe Pedersen. Interviewene er indsamlet fra 1970'erne og frem til slutningen af 1990'erne.

Sønderjyllands Erhvervshistorie

Væsentlige indsatsområder i 2015

Kulturhistorie Aabenraa

Udstillinger:

I marts 2015 indviedes den nye udstilling "Det globaliserede kaptajnshjem", som er baseret på museumsinspektør Mikkel Leth Jespersens forskningsprojekt "Et globaliseret lokalsamfund. Ude og hjemme med Aabenraa-søfarten under 1800-tallets kolonialisme". Derudover vist tre særudstillinger, nemlig "Mare Intim" v. Flensborg Fjords Kunst og Kulturforening, "Store hænder bygger små skibe" med mange flotte modelskibe, som blev til i

samarbejde med museets venneforening samt sommerudstillingen "De tre makreller spræller på søfartsmuseet" - en udstilling med udgangspunkt i de tre makreller fra Aabenraa Byvåben.

Anden formidling:

Årets *foredragsrække* indeholdt foredrag om både byhistoriske og maritime emner. Byhistorien blev derudover formidlet gennem byvandring, samtidig med at museet var repræsenteret ved julemarkedet i "Julehjertebyen". Som noget nyt havde vi fået skrevet et monolog, som "Jomfru Fanny" (alias Anna Kindberg) med stor succes opførte i museets udstilling.

Blandt museets udendørs arrangementer kan nævnes værftsdagen på Kalvø havnefestivalen Kongelig Classic, hvor museet var repræsenteret i både Aabenraa og Sønderborg.

For børn havde museet en række formidlingstilbud bl. a. i ferierne, og en meget populær Nat på museet. Som noget nyt gennemførtes som del af projektet "Future Port Cities" en boatcamp for unge, som udviklede deres idéer for fremtidens havne.

Publikationer:

Bodel Callesen (udg.). Kaptajnsfrue Dorothea Nissens dagbøger fra Kinakysten, 1863-1867. Skrifter til Aabenraas Søfartshistorie bd. 7

Stefanie Robl (red.): Genudgivelse af Hans Schlaikiers bog "Aabenraa Søfarts Historie". Skrifter til Aabenraas Søfartshistorie bd. 6.

Begge bøger blev til takket en stor arbejdsindsats fra frivillige.

Derudover udgav museet Rolf Larsens bog "Hvorhen?" - en oversigt over Aabenraa-skibenes sejlads til verdenshavene.

Forskningsvirksomhed og projektsamarbejde

I samarbejde med praktikant Nadia Larsen fra Århus universitet gennemgik vi museets etnografiske samling med relation til Afrika. Dette arbejde fortsættes i de kommende år som del af det flerårige projekt "Sønderjylland/Schleswig Kolonial", som museet gennemfører sammen med Flensburger Schiffahrtsmuseum og Den Slesvigske Samling/Dansk Centralbibliotek.

Samlinger og bevaring

Gennemgangen af museets omfattende samling på ca. 25.000 genstande fortsatte. I fokus stod bl.a. museets etnografiske samling.

Jacob Michelsens Gård

Formidlingsarrangementer:

Årets udstilling handlede om syning og gamle symaskiner og vistes i én af stuerne. Gården, dens stuer og haven vistes frem i forbindelse med fastelavnsarrangementet samt de tre traditionelle bageweekender (forår, sommer, jul). Ved alle bageweekender var håndværkere til stede, som bl.a. viste pileflet, træarbejde, honningslyngning etc. Som noget nyt indgik gården et samarbejde med Aabenraa Kommunes demenskoordinatorer og tilbyder nu et forløb på gården som er målrettet demensramte borgere. Dette tilbud bliver meget godt taget imod.

Cathrinesminde Teglværksmuseum

Cathrinesminde Teglværk havde ca. 18.000 besøgende i 2015.

Udstillinger

Udstillingssæsonen blev indledt af *Broagerlands Kunstforening* i april med værker af Hans Kaas Laursen, Falko Behrendt, Peter Hesk Møller og Asger Kristensen.

Sommerens særudstilling præsenterede *Fiskerne på teglværkskysten*. Udstillingen blev til i samarbejde med Landschaftsmuseum Angeln / Unewatt, Naturwissenschaftliches Museum i Flensburg, Museumswerft i Flensburg, Chr. Gregersen, E. Egholm, W. R. Kuhnke og Dansk Fiskerimuseum i Grenaa.

Sundeved Husflid holdt deres årlige udstilling 20. september.

I oktober vistes igen plancheudstillingen *Hans Munk Hansen: Arkitekt i fire verdensdele*.

Cathrinesminde *Julemarked* fandt sted 22.-23. og 29.-30. november.

Arrangementer

I maj var der *Kulturmåned* med fire aftener med bl.a. Benny Andersen og Poul Dissing, Ole Bornedal, Marco Evaristi og de Tre Kongelig Tenorer.

Blandt de øvrige arrangementer kan nævnes diverse foredrag, en Folk Baltica koncert og en sangaften med Mandskortet Sønderborg.

Publikationer

I april udkom årsskriftet af Torben A. Vestergaard: *De havde deres tid – På sporet af Sønderborgs tidlige industrier*.

I tilknytning til særudstillingen om Fiskerne på Teglværkskysten udgav museet et hæfte om *Teglværkskystens fiskere*.

Torben A. Vestergaard publicerede artiklen *Die Ziegelei Cathrinesminde an der Flensburger Förde* i tidsskriftet *Industriekultur*, nr. 3, 2015.

Cathrinesminde Teglværk var sammen med Rigsarkivet i Aabenraa og Institut for Grænseregionsforskning arrangør af konferencen "Sønderjysk Erhvervshistorie" 24.-25- september.

Oldemorstof

Udstillingsvirksomhed:

Årets landbrugshistoriske særudstilling "Malkemaskinens udvikling i perioden ca. 1860-1960", var indlånt fra Dansk Landbrugsmuseum grundet magasinforeningen, der forhindrede adgang til egne genstande. Desuden en særudstilling i samarbejde med Padborg Aktivitetshus' amatørkunstmalere og glaskunstnere, der rådede over vores særudstillingslokaler i ca. 3 af årets måneder. D. 1. november åbnede vi en særudstilling om folkedragter, i anledning af Grænskvadrillens 50-års jubilæum.

Op til årsskiftet 2015-16 ansatte vi projektmedarbejder Leah, som i hele 2016 får ansvaret for at udvikle museets fremadrettede formidling til skoleklasser og i form af et koncept for nye, permanente landbrugshistoriske udstillinger.

Anden formidling:

Konceptet for "Det Sønderjyske Kaffebord" ændredes således, at der nu holdes mindre, men til gengæld lidt flere arrangementer, hvor der er bedre plads til en egentlig formidling af kaffebordets og kagernes historie.

Der arbejdes på at etablere grundsamlingen af særligt sønderjyske frugtsorter. Anlæggelsen af museets "kalgård", er begyndt og haven forventes færdig i løbet af 2016. Den er, sammen med frugthaven, tænkt som et levende formidlingssted om den gamle landbokultur.

Juleaktiviteterne for børn i alderen 1-8 år trak ca. 700 børn til museet i november og december.

Samlinger og bevaringsindsats

De kasserede genstande fra samlingsgennemgangen inden for landbrug og landbefordring blev i løbet af 2015 sat til side og afventer endelig destruktion. Projektet trak noget ud grundet den opdagede magasinforening, der i praksis forseglede vores magasin i næsten halvandet år. Fra 2016 arbejder Mads Mikkel Tørsleff med samlingsgennemgang i Museum Sønderjylland inden for genstandsgrupperne: Håndværk, våben, møbler og uniformer.

Slesvigske Vognsamling

Udstillinger

I 2015 blev der i Vognsamlingens permanente udstilling indrettet flere værksteder (maler, - smede, - sadelmargerværksted og polsterhjørner), som belyser alle traditionelle vognrelaterede håndværk. Disse bidrager nu til fordybelse af de håndværk, som blev brugt til fremstilling af vogne. Hvilket også er omdrejningspunkt i Vognsamlingens værksted.

Ud over det blev der arbejdet på at gennemgå og opstille nok Danmarks største og mest omfattende samlingen af bidsler til heste, som skal blive særudstillingen i 2016.

Arrangementer og formidling

I april var der klassisk koncert med Trio del Basso. I anledning af busteafsløring af Schaumanns klædefabrik grundlægger Max Schaumann var der åbent hus og reception. Vognsamlingen deltog også i Fuglsang bryggeriets 150 års jubilæum og stillede med deres tidligere ølvogn og et spand heste. Ud over det har museet deltaget i håndværkermessen i Christiansfeld, været repræsenteret med ekvipager og bod på Hertug Hans festen i Haderslev og haft et veldigt fint kunsthåndværker julemarked. Vi har udover det udbygget vores formidlingstilbud til de lokale skoler her i Haderslev.

Publikationer

I juni måned udkom bogen 'Hestevogne på Landet' af forfatteren Per Ole Skovsbo.

Frivillige og værkstedet

På værkstedet har museets faste gruppe af frivillige i 2015 arbejdet med

- en total renovering af en rappert til Dybbøl, som blev afleveret i april 2016.
- rekonstruktionen af vores middelaldervogn (fruervogn)
- konservering og restaurering af diverse vogne

Væsentlige indsatsområder i 2016:

Da tre af afdelingerne (Slesvigske Vognsamling, Oldemorstof og Jacob Michelsens Gård) fra 2017 ikke længere vil være en del af Museum Sønderjylland, kræver dette en del planlægning, gennemgang af aftaler og samlingen etc. Disse tre afdelinger vil 2016 derfor være præget af dette arbejde.

Derudover gennemføres de planlagte aktiviteter:

Slesvigske Vognsamling: Åbning af ny udstilling med bidsler

Oldemorstof: udstilling om russiske krigsfanger i 1. verdenskrig. Samlingsgennemgang.

Jacob Michelsens Gård: udstilling om Jacob Michelsen, teaterstykket "Den lille havfrue" i samarbejde med Det Lille Teater, Aabenraa.

Cathrinesminde Teglværk: International Teglværkssymposium og udstilling om fajance fra Kellinghusen

Kulturhistorie Aabenraa: Udstilling "Sønderjyske kaptajnsfruer på langfart". Projekt "Sønderjylland/Schleswig Kolonial".

Sønderjysk Kunsthåndværk og Kunstindustri

Væsentlige indsatsområder i 2015

Kulturhistorie Tønder

Udstillingsvirksomhed

Frem til 6. april 2015 vistes særudstillingen Troens landskab – Religion i Vestslesvig før og nu.

Fra d. 30. maj 2015 (og frem til 24. april 2016) vistes særudstillingen Guld i Tønder – guldsmede i Tønder i det 20. og 21. århundrede.

Fra 30. juli til 22. november viste museet udstillingen Danish Lace: History and Present med Tønderkniplinger mm. i den russiske kniplingsby Vologda, 500 km nord for Moskva.

Foruden foredragsrækker arrangerede Kulturhistorie Tønder også i 2015 en lang række andre formidlingsarrangementer, fordelt hen over året: Månedlige kulturhistoriske strikkecaféer, mølledag, stoledag, kulturhistoriske vandringer, musik- og filmaftener. Desuden holdt museumsinspektørerne en lang række foredrag på og uden for museet.

Forskningsresultater

Museet indgik fra 2015 i et treårigt forskningsprojekt Handel og vandel i 16-1700-tallet – Det danske vadehav og Holland i samarbejde med Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg og Syddansk Universitet. Kulturhistorie Tønders bidrag beskæftiger sig med Handelen langs den slesvigske vadehavskyst med særligt henblik på forekomsten af hollandske fliser. Projektet er finansieret af Veluxfondens Museumssatsning.

Pr. 1. november fratrådte museumsinspektør Iben Eslykke Kristensen sin stilling ved Kulturhistorie Tønder for at flytte til Odense.

Drøhses Hus

28. marts 2015 åbnede særudstillingerne "Ro, afstresning og fordybelse – Håndarbejde som terapi" og "Hvad æsken gemte... Københavnerfruen Ella Lofts (1885-1978) kniplingssamling".

Højer Mølle

Udstillingen "Det daglige brød – brød og bagning gennem 2000 år blev udbygget og fornyet.

Der er fortsat en gennemgang, konservering og registrering af afdelingens samling til Regin. Inspektøren har været meget involveret i formidlingsprojekter i Vadehavets Formidlerforum sammen med de øvrige museer langs Vadehavet.

Til brug i tidsskriftet Mad og regionalitet – Dansk Madhistorie nr. 16, udgivet af Dansk Landbrugsmuseum Gl. Estrup, udarbejdede Anne Marie Overgaard en artikel med titlen "Fastholdelse og revitalisering af kosttraditioner ved Vadehavet".

I forbindelse med Nationalpark Vadehavet og Vadehavets Formidlerforum var Anne Marie Overgaard redaktør af to temahæfter: Bygningskultur langs Vadehavet og Græsning i fortid, nutid og fremtid.

Skærbæk

Museet fortsatte den påbegyndte gennemgang og registrering af museets samling. Arbejdet blev intensiveret pga. konstateringen af en pesticidforekomst i museets magasin, hvilket igangsatte en proces i hele Museum Sønderjylland med gennemgang og rengøring af museets magasiner.

Ehlers Lertøjssamling

Arbejdet i afdelingen var hele 2015 præget af afdelingsleder Anneli Borks alvorlige sygdom.

Der blev fortsat arbejdet med digitalisering af afdelingens genstandsregistrant.

På Ehlers Lertøjssamling havde man også i 2015 flere formidlingstiltag i samarbejde med lokale musikere og teaterfolk.

Væsentlige indsatsområder i 2016

Årets udstillingsvirksomhed bliver stærkt præget af Tønder Kniplingsfestival 2016. Der vil være tre særudstillinger i den anledning:

I Drøhses Hus vises: Kniplinger fra Sønderborg Slot

I Kulturhistorie Tønder vises to udstillinger: Vologda – Kniplinger fra Nordrusland og Anna Botilla Winther – en kniplingshandlerske fra Bredebro.

Desuden vil museet arbejde videre med forberedelserne til en udstilling om Tønder byhistorie i Drøhses Hus.

Arbejdet med gennemgang, kassation og registrering af genstande i afdelingen i Skærbæk vil kræve en stor indsats i 2016.

Naturhistorie og Palæontologi

Væsentlige indsatsområder i 2015

Vi har på naturhistorisk afdeling fokus på at styrke forskningsindsatsen omkring vores kerneområde, det sent Miocæne hav, herunder især de fossile hvaler. Som resultat har vi i årets løb produceret et forholdsvist højt antal forskningspublikationer (12 i alt). Vores Ph.D. studerendes beskrivelse af en ny art af uddøde næbhvaler fra Gram Havet venter nu kun på endelig publicering i 2016. Fundet har betydning for vores forståelse af næbhvalernes evolutionære udvikling af fødefangst og dybhavsdykning. I samarbejde med forskere fra Belgien, Italien og Frankrig har han beskrevet en næbhval fra Peru, som er verdens første næbhval med maveindhold. Det var fisk som lever på tæt på havoverfladen, hvilket viser at næbhvaler tidligere levede ved lavere havdybder end i dag, hvilket også forklarer hvorfor vi finder dem i Gram Havet.

Med støtte fra Kulturministeriets Forskningsudvalg har vi genbeskrevet en fossil bardehval fra Gramleret. Den er nu typeeksemplaret for en helt ny familie af uddøde bardehvaler, som hedder *Tranatocetidae*, opkaldt efter hvalen fra Gram.

Med særudstillingen "Livet over grænsen" udstillede vi skeletter af nulevende dyr, der illustrerer de tilpasninger hvirveldyr udvikler når de overvinder grænsen mellem et liv i vand, land eller luft. Udstillingen udtryk og virkemidlerne tog afsæt i papirteaterets udtryksform. Det var med til at skabe en anderledes stemning og fortællerform. Udstillingen trak dog ikke så mange besøgende som dinosaurudstillingen årene forinden, og vi havde en lille nedgang i besøgstallet.

Vi har startet en foredragsrække i samarbejde med Folkeuniversitetet og Gram museumsforening. Grindedrab på Færøerne, hvalernes evolution og næbhvalernes udvikling var emnerne for efterårets tre foredrag. Fremmødet var begrænset til nogle foredrag, som også var på engelsk. Vi håber på større opbakning når kendskabet til foredragene udbredes, bl.a. ved at vi fremadrettet fast afholder tre foredrag pr. halvår, og ved at afholde foredrag fælles med Foreningen Norden og Orion Planetarium.

Vi har en langsigtet strategi om, at forbedre oplevelsen for de besøgende. 2015 var året hvor vi afprøvede muligheden for at få en guide i Lergraven hele sommerferien, så museets kunne få adgang til personlig formidling uden på forhånd at booke en rundvisning. Dette blev oplevet meget positivt af publikum der deltog. Der arbejdes videre med udviklingen af dette tilbud i 2016.

I årets løb blev der i Lergraven fundet en lårbensknogle fra hvad der formodentlig er verdens ældste søpapegøje. Fundet blev erklæret Danekræ og vil blive videnskabeligt beskrevet af en medarbejder fra Statens Naturhistoriske Museum. Der blev desuden fundet en tand fra en muræne eller ålefisk, som også blev erklæret Danekræ.

Vi sluttede året af med, at tage hul på en tiltrængt ombygning til forbedring af vores publikumsfaciliteter i Lergravshuset.

Væsentlige indsatsområder 2016

Museet har 40 års jubilæum i 2016. I den anledning åbner vi i første halvår ny-renoverede publikumsfaciliteter i modtagelsesområdet, samt udeområderne tæt ved museet. Vi glæder os til at byde velkommen i nye og bedre omgivelser for både publikum og personale. Vi får nu også mulighed for Cafe-drift, så man kan få en kop kaffe med kage eller få stillet den lille sult. Bygningen indrettes, så publikum får en bedre oplevelse af, at de er en del af museets indsamling og feltarbejde I Caféen formidler vi den rige historie fagområdet udspringer af ved at præsentere nogle af naturhistoriens farverige og betydningsfulde personligheder gennem tiden.

I anledningen af jubilæet laver vi en opdatering af den faste udstilling med særlig fokus på en formidling af hvalerne fra lergraven og museets forskning inden for hvalernes evolution. Formidlingen bliver primært digital, og kan samtidig udgives som iBook. Udstillingen forventes indviet i efteråret 2016.

Vi vil arbejde videre med, at forbedre publikumsoplevelsen ved at også i 2016 at have personlig formidling i Lergraven i højsæsonen.

I samarbejde med andre Naturhistoriske museer i Danmark arbejdes der fortsat på, at få det fælles digitale naturhistoriske registreringsystem Specify indført. Vi forventer at vores digitale registreringsdatabase bliver overført til Specify i 2016, hvilket åbner op for mange flere muligheder for videreformidling af vores samlingsdata.

Sønderjysk Kunst

Væsentlige indsatsområder i 2015

På Kunstmuseet Brundlund Slot havde vi endnu et spændende og travlt år med fokus på den sønderjyske kunsthistorie.

Vi viste to forskningsbaserede udstillinger: GIGANT - Svend Wiig Hansen (1922-1997) og Nolde, Clausen og Eckersberg - alt du skal vide om sønderjysk kunst samt udstillingen; Kvadrat, Kugle og Kube - Poetisk geometri i parken. Samlet havde vi 15.977 gæster. Besøgstallet er på Kunstmuseet Brundlund Slot støt stigende fra år til år. Selvom vi er glade for vores stigende besøgstal er det vores overbevisning, at vi har potentiale til mange flere gæster - vi skal bare "opdages" både af sønderjyder og museumsgæster fra resten af landet, og derfor arbejder vi målrettet med markedsføring, så vi bliver bedre til at synliggøre museumsarbejdet.

Alle medarbejderne på slottet er optaget af at lære af de nationale brugerundersøgelser for at blive klogere på, hvad museumsgæsterne forventer af et museumsbesøg. Brugerundersøgelserne kan blandt andet fortælle os noget om, hvad gæsterne sætter pris på, og hvad, der fungerer mindre godt på slottet. Resultatet er lærerigt for museets ansatte, da vi med små justeringer i de gamle rutiner, nye markedsføringsgreb og ny indsigt i gæstens adfærd, kan tilrettelægge vores formidlingsarbejde på nye måder. Det har allerede givet gode resultater i form af en markant større entreindtægt, forøget salg i butikken og en fordobling af omsætningen i slottets lille cafe.

På forskningssiden var 2015 særlig ved at Ny Carlsbergfondet bevilligede 1.500.000 kr. til en 3 årig post.doc. stilling inden for forskningsfeltet Franciska Clausens værker i relation til den europæiske avantgardebevægelse. Stillingen er et resultat af et samarbejde mellem Kunstmuseet Brundlund Slot og Institut for Kommunikation og Kultur ved Århus Universitet og forskeren ansættes i løbet af 2016.

I 2015 arbejdede vi på tre forskningsprojekter; en om Kunstnerkolonien fra Egersund (tilkøbt arbejdskraft), en om kunstneren Karin Lind og en om O. D. Ottesen, som alle skal ende med markante udstillinger og bøger i 2016, hvor det er en hensigtserklæring, at indlemme fagfællebedømmelse som en fast procedure i forbindelse med produktion af udstillingskataloger.

Slots- og Kulturstyrelsen anbefalede i Kvalitetsvurderingen fra 2015, at museet opprioriterer sin forskning inden for det kunsthistoriske ansvarsområde, og at den kunsthistoriske forskning i højere grad varetages af museets egne medarbejdere, så den viden, der produceres, bliver fastholdt i organisationen. Denne anbefaling vil vi imødekomme i de kommende år dels ved at tilrettelægge færre udstillinger om året for at skabe mere tid til forskningsarbejdet, og dels ved at skaffe eksterne midler til frikøb for de andre museumsfaglige opgaver, så der frigives væsentlig mere tid til forskningsarbejdet.

I 2015 var flere kunstværker af vores sønderjyske stjerne kunstnere lånt ud til andre udstillinger: C. W. Eckersbergs kunst var på Statens Museum for Kunst og Hamborg Kunsthalle og Franciska Clausens værker var på Gl. Holtegård, Sorø Kunstmuseum og Statens Museum for Kunst. I løbet af året har flere af gæsterne fra de nævnte kunstmuseer for første gang taget turen til Aabenraa for at besøge Brundlund Slot og den fine sønderjyske kunstsamling. Det har også påvirket i positiv retning for synligheden, at både udsendelsen "Den store Strikkedyst" og "Scavenius og Kær på tur i kunsthistorien" har formidlet Franciska Clausens kunst på TV.

Emner om sønderjyske kunstnere blev også i 2015 formidlet gennem foredrag holdt i Aabenraa, Aarhus, Odense, København og Sønderborg.

På Kunstmuseet Brundlund Slot arbejder vi ud fra den antagelse at kunst er for alle - store som små. Og det forpligter os til både at sætte fokus på de klassiske museumsbesøgende men også på dem, som ikke har tradition for fælles oplevelser på et museum. I 2015 fortsatte Billedskolen med 50 børn, der arbejdede i værkstedet og i salene en gang om ugen. Vi havde tilbud til børnehavebørn gennem børneklubben Kunstmuseet, tilbud til børn, der gæstede Brundlund i weekenderne sammen med voksne og særlige projekter specialsyet til læringsmål og læseplaner til folkeskolernes og gymnasieskolernes elever. Også i 2015 gennemførte vi et formidlingsprojekt rettet til folkeskolens ældste elever nord og syd fra grænsen i samarbejde med Gottorp Slot i Slesvig. Alle projekterne for børn og unge var tilrettelagt med udgangspunkt i det kunstfaglige arbejde, således, at der altid er en lige linje fra forskning til formidling.

I 2015 fik vi lavet et særligt projekt til barselsforældre, som kan mødes på slottet. Som ekstra bonus får sundhedsplejerskerne mulighed for at dukke op og møde 5-6 unge forældre med deres børn i de skønne historiske rammer. Slottet er blevet et mødested, hvor forældre med deres babyer kan få introduktion til den aktuelle udstilling og ellers nyde de fine rammer både ude og indenfor. Projektet stilet til barselsforældre blev især benyttet i sommermånederne.

Kunstmuseet Brundlund Slot fik også i 2015 støtte fra mange fondsbestyrelser, som samlet gav økonomiske tilsagn på 3.008.991 kr. til indsamling, formidlingsprojekter og forskningsprojekter inden for fagområdet sønderjysk kunst og det er vi meget taknemmelige for.

Væsentlige indsatsområder i 2016

Kunstmuseet Brundlund Slot har væsentlige mangler hvad angår plads til kunstværker i magasinet, plads til den sønderjyske samling (som også tæller den deponerede samling fra Franciska Clausen) i udstillingssalene, plads til særudstillinger og sidst men ikke mindst mangler der plads til publikumsfaciliteter. Derfor arbejder vi på en udvidelse af slottet. Imidlertid har dette arbejde stået stille i 2015, da vi afventer en ny organisationsplan for hele Museum Sønderjylland men det forventes, at udvidelsesplanerne taget op igen i løbet af 2016.

Nordisk Kunst og Hans J. Wegner

Væsentlige indsatsområder i 2015

Kunstmuseet i Tønder indledte 2015 med to mindre særudstillinger i årets 3 første måneder. Dels en udstilling '**Den kvindelige form**' med den svensk-danske billedhugger Gerhard Henning (1880-1967), hvis fremragende kvindeskulpturer har fået plads mange steder i det offentlige rum i Danmark. Hans fascination af kvindekroppe, kærlighedshistorier og koketteri belystes på udstillingen via sensuelle skulpturer i bronze, porcelæn og sandsten samt en række tegninger og grafik. Udstillingen beroede først og fremmest på udlån fra en privat samling og museets egne værker. Det er museets hensigt på et senere tidspunkt at arrangere en stor udstilling med Gerhard Henning, der skal ledsages af en forskningspublikation.

Samtidigt med denne udstilling viste museet udstillingen '**Hours of Darkness – Hours of Light**', der bestod af en lang række mindre malerier på træ udført af den engelske billedkunstner Ian McKeever (født 1946). Ian McKeever, der er en af de betydeligste billedkunstnere i England, er nært beslægtet med nordisk kunst. Han er kendt for sine grupper af værker i meget stort format. På museets udstilling vises udelukkende små fortættede tavlemalerier, der hentede deres udgangspunkt i religiøse ikonmalerier. Hans abstrakte billeder med såvel pastøse som transparente farvers overlappende frembringer et særligt lys og mørke, heraf udstillingens titel.

Sommerperiodens store udstilling '**Surrealisme og Surrealitet**' præsenterede hele kunstmuseets samling af surrealistisk kunst i tre udstillingsforløb 'EGOID', 'TEATER' og 'ENIGMA'. Mens Kunstmuseet i Tønder som nyoprettet kunstmuseum i 1972 hed Sønderjyllands Kunstmuseum, var det tanken, at kunstmuseets bærende profil skulle være Danmarks specialkunstmuseum for dansk surrealisme. Man gik dog bort fra tanken, men forinden var det lykkedes at skabe en afrundet samling, der i dag giver et godt tilbageblik til surrealismen i 1920'erne og 1930'erne. Udstillingen **EGOID** i Hal 1 viste Kunstmuseet i Tønders egen samling af dansk surrealisme, en udstilling der omfattede 56 malerier og skulpturer af kunstnerne Vilhelm Bjerke-Petersen, Franciska Clausen, Harry Carlsson, Wilhelm Freddie, Rita Kernn-Larsen og Elsa Thoresen. Udstillingen **TEATER** i Hal 2 viste uddrag af Kunstmuseets egen samling indkøbt i perioden mellem ideen om et surrealismemuseum og museets nuværende profil, hvor fokus er på det nordiske. I udstillingen **TEATER** vises fra kunstmuseets egen samling malerier, skulpturer, objekter, ready-mades og installationer, der på forskellig vis gennem deres indhold pegede på en surrealitet. Udstillingen '**ENIGMA**' var opbygget i kunstmuseets seks atelier'er og to kabinetter. I hvert af disse otte rum udstilledes én kunstner fra hvert nordisk land. En islandsk kunstner, en færøsk, en norsk, en svensk, en finsk, en britisk, en nordtysk og en dansk. I denne udstilling var det overvejende installationer og skulpturer, der blev udstillet og her var temaet også det surreelle indhold.

Sidst på året viste kunstmuseet udstillingen '**Gensyn**' med fotografiske værker af Per Bak Jensen (1947). Kunstmuseet i Tønder fokuserer i sit virke på nordisk kunst. Inden for denne geografiske ramme udforsker museet de særlige karakteristiske træk, der er ved begrebet 'det nordiske'. Per Bak Jensens fotografiske billeder rummer en nordisk klangbund, der placerer ham som en af de væsentligste repræsentanter for nordisk bildende kunst. Samtlige fotografier på udstillingen havde alle deres oprindelse i Norden med fotografier fra bl.a. Island og Grønland. Hans tyste og i mol stemte billeder visualiserer en grundtone, der i særlig grad knytter sig til en nordisk mental klangbund.

Samtidigt med denne udstilling viste museet udstillingen '**The Tønder Project**'. En række danske og udenlandske studerende fra Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Konservering havde opholdt sig i Tønder gennem 4 måneder, hvor de via besigtigelse af Tønders arkitektur, indblik i byens historie og aktuelle byplanlægning samt gennem samtaler med borgere i byen fremkom med forslag til byfornyelse ud fra de potentialer Tønder rummer. Udstillingen gav anledning til megen debat blandt Tønders borgere, og kunstmuseet arrangerede et symposium, hvor studerende og lærere fra akademiet mødtes med borgere fra Tønder.

Kunstmuseet i Tønder fik i 2010 Den Danske Museumspris for, som det hed i prismotiveringen 'den kvalitative og konsekvente etablering af museets samling af nordisk og nordeuropæisk kunst fra det 20. og 21. Århundrede'. På baggrund heraf bad The Latvian National Museum of Art i Riga om Kunstmuseet i Tønder i efteråret 2015 ville etablere en udstilling med signifikante nordiske kunstværker til visning på kunstmuseet i Riga. Kunstmuseet ind-

villigede, og de to museer arrangerede en stor udstilling '**Contemporary Nordic Art**' i Riga med værker fra Tønder. Udstillingen blev den hidtil bedst besøgte kunstudstilling i Letland, og udstillingen bidrog til at Letland inden for de kommende år vil bygge et nyt kunstmuseum for moderne kunst.

Kunstmuseets nordiske samling blev i 2015 forøget med en række egne erhvervelser. Herunder først og fremmest 4 mindre skulpturer i porcelæn af Gerhard Henning, der indholdsmæssigt supplerer museets 2 bronze-skulpturer af kunstneren. Museets Ian McKeever malerier blev suppleret med 2 grafiske serier trykt under kunstnerens ophold i 2015 på Færøerne, og så blev den finske kunstner Tommi Toijas (født) skulptursamling på museet øget med 5 akvarellerede tegninger udført af kunstneren i 2015. Med økonomisk tilskud fra Ny Carlsbergfondet kunne museet endvidere erhverve den norske billedkunstner Olav Christopher Jenssens (1954) store olie maleri 'The Letharia Painting no.24' fra 2012.

Ny Carlsbergfondet skænkede efter ansøgning fra museet 15 skulpturer af den danske billedhugger Ib Braase (1923-2009). Braase er helt unik inden for nordisk skulptur og har på mange måder været foregangsmand for udviklingen af skulpturens sprog og udtryk i efterkrigstiden. Museet indkøb af litografier af Ian McKeever supplerede Ny Carlsbergfondet ved at skænke 9 store akvareller af same kunstner til museet. Den engelske billedkunstner Henry Moores (1898-1986) fantastiske grafiske serie 'The Elephant Skull' fra 1969/70 indkøbte Ny Carlsbergfondet og skænkede til museet.

Den konkret-abstrakte maler Ole Folmer Hansen (1937) skænkede 22 malerier til museets samling, og privatsamleren Hans Henrik-Dyhr skænkede diverse nordiske glas og nordisk porcelæn primært fra 1960'erne samt en stofbane fra Marimekko ligeledes fra 1960'erne. Sidstnævnte genstande vises i museets café, hvor museet benytter nordisk glas og service, der endnu er i produktion.

Hans J Wegners (1914-2007) 'Baljestol' tegnet i 1954 blev i 2015 relanceret af PP Møbler i Allerød. Wegners Tegnestue Aps skænkede et eksemplar til museets omfattende samling af Wegner stole.

Kunstmuseet i Tønder har et godt samarbejde med Design Museum Danmark, først og fremmest i forhold til formidlingen af Hans J Wegner. I 2015 resulterede samarbejdet blandt andet i, at designmuseet deponerede Hans J Wegners berømte 'Fiskeskab' på kunstmuseets Wegner afdeling.

Kunstmuseet i Tønder havde i 2015 en omfattende **udlånsvirksomhed**:

Nordatlantens Brygge malerier af Júlíana Svéinsdóttir, Brandts skulptur af Ib Braase, Carl-Henning Pedersen & Else Alfelt Museum maleri af Henry Heerup, Øregaard Museum maleri af Sigurd Swane, Museet for Søfart maleri af Jens Søndergaard, Listasafn Reykjavíkur, Rejkjavík maleri af Júlíana Svéinsdóttir, Vejen Kunstmuseum skulptur af Adam Fischer, Amos Anderson Museum, Helsinki maleri af Vilhelm Hammershøi, Vestjyllands Kunstpavillon akvarel af Emil Nolde, Ordrupgaard maleri af Fritz Syberg, Oluf Høst Museet maleri af Oluf Høst, Städelisches Kunstinstitut, Frankfurt am Main maleri af Vilhelm Hammershøi, Thorvaldsens Museum skulptur af Adam Fischer, Gl. Holtegaard tegninger af Palle Nielsen og Fuglsang Kunstmuseum fotoinstallation af Sven Dalsgaard.

Kunstmuseet udgav i 2015 4 publikationer i forbindelse med sin særudstillingsvirksomhed: 'Gerhard Henning og den kvindelige form', 64 sider med tekster af Kehnet Nielsen, Lotte Goothardsen og Anne Blond, 'Hours of Darkness – Hours of Light', 80 sider med tekster af Guido Schlimbach og Ian McKeever, 'Surrealisme og Surrealitet', 164 sider med komplet illustreret liste over museets surrealist samling og tekster af Ole Jul om kunstmuseets historie og indførende tekster til surrealismen og de 6 surrealismekunstnere i museets samling, 'Gensyn Per Bak Jensen' 224 sider med tekster af Per Bak Jensen, Synne Rifbjerg og Ove Mogensen. Endvidere fik museet oversat og udgivet sin publikation fra 2014 på engelsk 'Hans J Wegner. A Nordic Design Icon from Tønder', 336 sider med tekster af Anne Blond, Ove Mogensen, Elsemarie Dam-Jensen, Kirsten Hegner, Barry Phipps, Mia Borch Münster, Peter Tholstrup, Bernt og Lotte Gotthardsen.

Året i gennem har der været gennemført talrige rundvisninger og foredrag af museets inspektører. Med tilskud fra Statens Kunstfonds 'Huskunstnerordning' har billedkunstner Rick Towle tilrettelagt undervisningsforløb for Designskoleelever fra Højer og gymnasieelever fra Aabenraa og Sønderborg i forbindelse med særudstillingerne 'Surrealisme og Surrealitet' og 'Gensyn Per Bak Jensen'. Blandt de arrangementer, der har været afholdt på museet, skal nævnes den årlige 'Stolens Dag', hvor publikum kan få egne stole vurderet og bestemt af et ekspertpanel, den årlige uddeling af 'Wegner Prisen', som uddeles af Kunstmuseet i Tønder og Tønder kommune. Prisen i 2015 gik til den japanske møbelsamler professor Oda Noritsugu fra Hokkaido.

Venner af Kunstmuseet i Tønder er en af Danmarks største foreninger for kunstinteresserede. Foreningen arrangerer foredragsaftener, koncerter og ekskursioner i ind- og udland samt støtter op omkring Kunstmuseet i Tønders skiftende udstillinger. Foreningens overskud har blandt andet finansieret flere af kunstmuseets publikationer. Foreningen og kunstmuseet udgiver et medlemsblad, som i 2015 passerede udgivelse nummer 25.

Kunstmuseet fik i 2015 ombygget adgangsforholdene til museets kælder magasin med bl.a. en elevator, således at sikkerhedsforholdene opfylder arbejdstilsynets krav. Ligeledes er indkøbt diverse løftegrej til lettelse af arbejdet med at håndtere museets kunstværker.

Museum Sønderjylland, herunder Kunstmuseet i Tønder blev kvalitetsvurderet af Kulturstyrelsen. For kunstmuseets vedkommende resulterede vurderingen bl.a. i, at museet fremover ikke har nordisk design som sit ansvarsområde, men alene Hans J Wegners virke, og at museets egen kunsthistoriske stab skal opprioritere forskningen.

Indsatsområder for 2016

- Kunstmuseet i Tønder arrangerer udstilling i efteråret 2016 og fagfællebedømt forskningspublikation om den islandske maler og tekstilkunstner Juliana Sveinsdottir.
- Museet tilrettelægger udstilling med skulptur, tegning, grafik og tekstiler af den engelske billedhugger Henry Moore og relaterer denne til nordiske kunstnere. Udstillingen ledsages af forskningspublikation.
- Museet fortsætter sine bestræbelser på at få skaffet økonomiske midler til opførelse af en tilbygning, der skal huse formidling af Hans J Wegners position som dansk og international møbelarkitekt.
- Museet vil etablere en permanent ophængning med Nordisk kunst.
- Museets magasin vil blive nyordnet og gøres mere funktionelt.
- Museet vil begrænse sin særudstillingsvirksomhed til fordel for færre mere gennemarbejdede forskningsbaserede særudstillinger.
- Museet vil i samarbejde med Tønder kommune færdiggøre skulpturparken 'Skulptur i Tønder', der er beliggende umiddelbart ved siden af kunstmuseet.
- Som følge af de besparelser Museum Sønderjylland skal undergå vil museet bl.a. søge at øge sine egenindtægter.

Henrik Schou

Fungerende direktør